

سال پراندوه ۱۲۹۰ شمسی؛ شرح مأموریت مورگان شوستر آمریکایی در ایران، نوشته افسانه منفرد، ویراستار سوسن فرهنگی، کهن دیار، ۱۳۸۱، ۱۴۸ صفحه

کتاب «سال پراندوه ۱۲۹۰ شمسی»، نوشته افسانه منفرد، سرانجام پس از ده سال انتظار توسط انتشارات کهن دیار به چاپ رسید. نام کتاب برگرفته از جمله‌ای در کتاب تاریخ مشروطه ایران، نوشته احمد کسروی است که این خود توجه آزادت‌آمیز نویسنده را به کسروی نشان می‌دهد. کتاب از دوازده فصل تشکیل می‌شود و ظاهراً فصل سیزدهمی هم داشته که جداگانه با عنوان «دوره دوم فعالیت شوستر پس از ترک ایران» در مجله تحقیقات اسلامی، شماره ۲۰۱، سال دهم ۱۳۷۴، صفحه ۱۹۱ تا ۲۱۶ چاپ شده است.

نویسنده کوشیده است تا با «بررسی جوانب گوناگون ماجرای شوستر، پرتویی برگوشه‌ای از تاریخ معاصر ایران، یعنی روزهای پرتلهایی که به بسته شدن مجلس ملی ایران در دوره دوم انجامید، بتاباند. مؤلف داعیه کشف نکته‌ای تازه نداشته بلکه می‌کوشد با نقل صادقانه رویدادها و بیطرفی در نتیجه‌گیری نهایی، روایت منسجمی از رخداد مذکور، ارائه دهد.

منابع کتاب آثاری از قبیل اسناد و مکاتبات برخی دولتهای درگیر، خاطرات شاهدان ماجرا، صورت مذاکرات مجلس و مطبوعات آن دوره بویژه «ایران نو» است. استفاده محققانه مؤلف از کتاب «اختناق ایران»، همراه با مقابله ترجمه با متن انگلیسی و مقایسه منابع آن با منابع موجود از جمله نقاط قوت کار مؤلف است، ولی در عین حال لزوم ترجمه دوباره و متقن‌تری از

اثر به یاد ماندنی و مهم شوستر، «اختناق ایران» را برای محققان رشته تاریخ معاصر یادآوری می‌کند.

مؤلف در دیباچه منابع دیگر کتاب را معرفی و ارزش‌گذاری اجمالی کرده است، به گونه‌ای که خواننده با مطالعه دقیق آن نسبت به نتیجه‌گیری‌ها و اظهارنظرهای موجود در کتاب، به دیدگاهی روشن دست می‌یابد، که این در جای خود لازمه و حسن کتابهای تحقیقی است. می‌توان گفت در مجموع علی‌مانند سیاستهای امپریالیستی آمریکا در چند دهه اخیر و تعمیم تصور ذهنی کنونی از آمریکا به آمریکای اوایل سده بیستم و متأثر بودن از دکترین مونروئه، موجب شده که حادثه شکست اندوه‌بار مأموریت شوستر، مبهم و گاه با سوء تفاهماتی نقل و تفسیر شود. منظور نویسنده روشن کردن این گوشه‌های تاریک و ناگفته است. برای فهم بیشتر اثر باید چکیده‌ای از آن داستان اندوه‌بار را بیآوریم:

پیش از تحولات جاری در آغاز سده حاضر [سده بیستم میلادی] شیوه معمول و معهود اخذ مالیات و پرداخت وجوهات لازم، اگر چه مناسب نبود اما امورات می‌گذشت ولی پس از آن به هیچ وجه شیوه‌های پیشین کارایی نداشت از این رو نیاز به مستشاران متخصص برای سامان دادن به امور مالیه مورد توجه قرار گرفت. مجلس ایران برای استخدام مستشار از روسیه، انگلیس و بلژیک تجارب تلخ و نیز تجربه‌ای موفق از ژاپن و آمریکا داشت و با تکیه بر این تجارب با درخواست از آمریکا برای اعزام یک مستشار برای خزانه‌داری کل و تعدادی دستیار منوط به تصویب مجلس ایران گامهایی در جهت سامان بخشیدن به اوضاع مالی برداشت.

مورگان شوستر، آمریکایی سی و پنج ساله بلند قامت بدون هیچگونه حمایت و تعهدی از طرف آمریکا، وارد انزلی شد تا با «اقداماتی قطعی» اقتصاد ایران را که «در اوج تنزل و اضمحلال» بود، از مرگ حتمی نجات دهد و «خانه‌ای را که از پای بند ویران بود» با اصلاحات کلی و جزئی به سامان برساند. شوستر پس از کمتر از یک سال و طی دوره‌ای پرفراز و نشیب و ارائه برنامه‌ها و طرحهایی خاک ایران را ترک کرد.

به باور مؤلف از علل شکست شوستر پیش دآوری او درباره اوضاع جاری ایران بود. او تحت تأثیر کتاب «تاریخ انقلاب مشروطه» ادوارد براون گرچه به هواداری از مشروطه‌خواهان متمایل شده بود، ولی بدون مطالعه کافی وارد بازی اعتدالیون و دمکراتهای ایران شد. نویسنده

همچنین عدم آشنایی شوستر با ساختار سنتی جامعه و تحلیلیات ایرانی، تندروری و انعطاف‌ناپذیری وی در مورد اجرای قانون، فضای پر تشنج سیاسی که فرصت هر نوع ساماندهی مؤثر و بنیادین را از شوستر گرفت، کارشکنی رقبای خارجی یویژه کارشناسان بلژیکی را از جمله عوامل شکست وی می‌داند.

نکته جالب دیگر در کتاب اشاره به نقش فعال زنان در رویدادهای آن دوره است که به نحوی با مشارکت فعالانه زنان در حال حاضر قابل مقایسه است.

افزون بر اشتباهات تایپی، نکات زیباشناسی هم در چاپ آن رعایت نشده است. همچنین صفحه عنوان فصلها - که معمولاً در صفحه فرد چاپ می‌شود - در صفحه زوج آمده است و فاصله سطر اول از بالا، شاید به دلیل صرفه‌جویی بسیار کم است. عکسها نامفهوم، سیاه و کم رنگ چاپ شده و شماره صفحات فهرست با صفحات متن تطابق ندارد، و مهمتر از همه اینکه نمایه ندارد.

ژوئیه‌شگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی